

V—VIII KL. BERNIUKŲ IR MERGAIČIŲ POŽIŪRIO Į MOKYMĄSI YPATUMAI IR KITIMO TENDENCIJOS

J. LAUZIKAS, A. JUŠKA

Mokymosi rezultatai nemažai priklauso nuo to, kaip patys mokiniai vertina mokslo žinias, kiek patys stengiasi jas įgyti. Be mokinio rimtų pastangų mokymas negali būti sėkmingas.

Svietimo darbuotojus, o kartu ir visą tarybinę visuomenę jaudina kai kurių paauglių lengvabūdiška pažiūra į mokymąsi. Negalime taikstyti su tokiais reiškiniais, kai tam tikra dalis aštuonias klases baigusių paauglių abejingai žiūri į tolesnį mokymąsi technikuose, bendrojo lavinimo vidurinėse ar proftechninėse mokyklose. Mus neramina faktai, jog nemažos mokinių dalies žinios neatitinka jų realių gabumų. Dar daugiau — kai kurie mokiniai į mokymąsi žiūri priešiška. Taigi, požiūrio į mokymąsi klausimas svarbus ir psicho-

loginiu, ir pedagoginiu, ir sociologiniu atžvilgiais.

Teoriniu aspektu šie klausimai nagrinėti ne vieno pedagogikos ir psichologijos mokslų atstovo. N. Levitovas knygoje „Vaikų ir pedagoginė psichologija“ rašo: „Mąstymas, supratimas yra įsisavinimo pagrindas, bet šito pagrindo nebus, jei mokymasis nemotyvuotas, jei moksleiviai nerodys sąmoningos pažiūros į mokomuosius užsiėmimus“¹.

A. Jacikevičius ne be pagrindo teigia, jog, taikant I. Pavlovo ir jo mokinių tyrimų išvadas pedagogikai, „... buvo pervertintas kartojimų dažnumo faktorius išmokimui ir nepakankamai įvertinti motyvacijos ir pastiprinimo faktoriai“². A. Leontjevas³, V. Miasiščevas⁴, L. Božovič⁵, M. Danilovas⁶, L. Slavina⁷, N. Jelisejeva⁸, A. Rozenbergas⁹ ir kiti

¹ Н. Д. Левитов. Детская и педагогическая психология, Гос. учебно-пед. изд-во Министерства просв. РСФСР, М., 1960, с. 77.

² А. Яцкевичиус. Kartojimas — mokymosi pamotė? — „Taryb. mokytojas“, Nr. 100, 1970.

³ А. Н. Леонтьев. Психологические вопросы сознательности учения, Известия АПН РСФСР, вып. 7, М., 1947 Л.

⁴ В. Н. Мясищев. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека. — Психологическая наука в СССР, т. 2, М., 1960.

⁵ Л. И. Божович. Отношение школьников к учению как психологическая проблема, Известия АПН РСФСР, вып. 36, М., 1951.

⁶ М. А. Данилов. Процесс обучения в советской школе, Гос. учебно-пед. изд-во Минист. просв. РСФСР, М., 1960.

⁷ Л. С. Славина. Роль семьи в формировании отношения школьника к учению и школе. — Известия АПН РСФСР, вып. 36, М., 1951.

⁸ Н. Б. Елисеева. Воспитание ответственного отношения к учению и уверенности в своих силах у подростков, канд. дисс. М., 1970.

⁹ А. Я. Розенберг. Воспитание у подростков ответственного отношения к учению в процессе коллективной деятельности, канд. дисс., Кировоград, 1967.

tarybiniai psychologai, pedagogai vis dažniau akcentuoja pozityvaus požiūrio reikšmę, būtinumą, siekiant tvirtų žinių ir, priešingai, mokymo neefektyvumą aiškina kaip tik rimto požiūrio į darbą, į mokymąsi stoka. Analogiškas mintis kelia J. Linhartas (Čekoslovakija)¹⁰, J. Zborovskis (Lenkija)¹¹, H. Marrėjus (H. Murray)¹², G. Votsonas (G. Watson)¹³, A. Vudrafas (A. Woodruff)¹⁴, Dž. Bruneris (J. Bruner)¹⁵ — JAV ir kiti mokslininkai. Visi jie neabejoja, jog egzistuoja tiesioginis ryšys tarp besimokančiojo protinio išsivystymo ir jo mokymosi sėkmės, tačiau „nors tie ryšiai pastovūs ir pakankamai glaudūs, toli gražu jie nėra absoliutūs. Logiška manyti, jog veikia taip pat ir kiti faktoriai. Kokio tipo veiksniai tai galėtų būti? Motyvacija — toks yra paskutinis atsakymas, ypač kai buvo pademonstruota, jog paprastas dirgiklio ir reakcijos kartojimas pats savaime nesukelia noro išmokti“ (H. Marrėjus)¹⁶.

„Paprastas kartojimas, nenurodant daromos pažangos, neįjungiant kitų patiprinimų (atlyginimo), tėra varganas kelias, siekiant išmokimo“ (G. Votsonas)¹⁷.

„Vidinė motyvacija besimokantįjį daro jautrų išoriniam skatinimui... Bet kuri kryptinga veikla (tikslu siekiantis elgesys) prasideda nuo motyvo; be motyvacijos tokios veiklos nėra“ (A. Vudrafas)¹⁸.

Praktikoje, siekiami formuoti mokinių teigiamą požiūrį į mokymąsi, susiduriame su daugeliu neišspręstų klausimų. Visų pirma, neturime mokliškai pagrįstos, visus laiko mėginimus atlaikiusios teigiamo požiūrio formavimo metodikos. Antra, nenustatytas faktiškas, realus mūsų mokinių požiūrio į mokymąsi lygis. O juk bet kokia teigiamo požiūrio į mokymąsi formavimo veikla neišvengiamai turi remtis objektyviais faktiško požiūrio matavimo duomenimis. Išskyla praktinė būtinybė — nustatyti, išmatuoti realų mokinių požiūrio į mokymąsi lygį, pateikti pagrįstus duomenis, kokia mokinių dalis vienoje ar kitoje mokykloje (mieste, respublikoje) į mokymąsi žiūri teigiamai, kokia indifereentiškai ar neigiamai.

Mūsų darbe nagrinėjamos praktinės požiūrio į mokymąsi nustatymo galimybės, pateikiami kai kurie paauglių (V—VIII kl. mokinių) požiūrio matavimo duomenys.

Detalizuodami tyrimo uždavinius, mes kėlėme šiuos klausimus: 1) nustatyti bendrą paauglių požiūrio į mokymąsi lygį, 2) lyginti berniukų ir mergaičių požiūrio matavimo duomenis, 3) atskleisti esmines berniukų ir mergaičių požiūrio į mokymąsi kitimo tendencijas.

1

Remdamiesi pakankamai didelių skaičių lentelėmis¹⁹, tyrimui dviejuose mies-

¹⁰ *И. Лингарт*. Процесс и структура человеческого учения, Изд-во «Прогресс», М., 1970.

¹¹ *Я. Зборовский*. Процесс домашней работы учащихся. — Педагогика и народное образование в зарубежных странах, вып. 3—4, «Просвещение», М., 1965.

¹² *Henry A. Murray*. Explorations in Personality. New York: Oxford University Press, 1938.

¹³ *G. Watson*. What Psychology can we trust?, Readings, in Learning and Human Abilities, R. Ripple (Ed.), New York, 1964.

¹⁴ *A. Woodruff*. The Learning Process, Selected readings on the Learning Process, Th. Harris (Ed.), New York, 1961.

¹⁵ *J. Bruner*. Toward a Theory of Instruction, Harvard university press, Cambridge. Massachusetts, 1966.

¹⁶ Žr. 12 išnašą.

¹⁷ Žr. 13 išnašą.

¹⁸ Žr. 14 išnašą.

¹⁹ *А. Кыверялг*. Вопросы методики педагогических исследований, часть 2., Талли, 1971, с. 193.

tuose (Klaipėdoje ir Kaune) bei keturiuose rajonuose atrinkome 2000 V—VIII kl. paauglių. Miesto ir kaimo mokyklų mokinių skaičius atrinktas santykiu (apytikriai) 3 : 1 (1400 miesto ir 600 kaimo mokyklų mokinių; iš jų mergaičių — 993, berniukų — 1007). Paėmus tokių tiriamųjų skaičių, galima tikėtis didelio patikimumo (\bar{P} — 99%) ir nežymios atsitiktinės paklaidos laipsnio (μ — 3%)²⁰. Didesnis dėmesys miesto mokiniams paaiškinamas populiaria, bet tyrimais kol kas nepatvirtinta nuomone apie žemesnį miesto paauglių požiūrio į mokymąsi lygį. Iš kitos pusės — kaimo mokyklų V—VIII kl. mokinių skaičius pakankamai didelis (600), dėl to realu lyginti kaimo ir miesto paauglių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenis.

Plačiau paaiškinsime tyrimo metodiką, naudotą paauglių požiūriui į mokymąsi nustatyti.

Mokslinės vertės negali turėti tos tyrimo išvados, kurios suformuluotos, remiantis duomenimis, patiems mokiniams nurodžius, kokių laipsnių konkreti tiriamą savybę jiems būdinga ar, priešingai, nebūdinga, svetima. Siekiant gauti objektyvią informaciją, reikia sudaryti tokią situaciją, kurioje (tiriamiesiems net nežinant, kokia asmenybės ypatybė domina eksperimentatorių) matuojama paauglių savybė labiausiai pasireikštų, išryškėtų. Manome, jog požiūris į mokymąsi akivaizdžiai atsiskleidžia, gali būti stebimas vadinamosiose mokiniško gyvenimo kolizinėse situacijose, kada vienaip pasielgti, reaguoti į susidariusią situaciją skatina, pavyzdžiui, pareigos jausmas, mokyklos ir tėvų reikalavimai, kitaip — noras išvengti įtempto ir varginančio darbo, siekimas kitų, lengviau pasiekiamų malonumų ir pan. Šios tyrimo meto-

dikos pranašumą, tinkamumą požiūriui į mokymąsi nustatyti mes grindžiame šiais argumentais.

Kai mokiniui pateikiama, apibūdinama konkreti kolizinė situacija ir keliamą užduotis nurodyti, kaip jis pasielgtų tokiu atveju, paauglys maksimaliai (kiek tai įmanoma eksperimento sąlygomis) priartinamas prie realių gyvenimo aplinkybių, įjungiami, išjudinami tie patys, kas labai svarbu, skatinimai, tie patys trukdymai, kaip ir realiaame gyvenime. Mokinio nurodytas reagavimo variantas tokiu atveju priartėja prie faktinių jo poelgių analogiškoms aplinkybėms, jis atspindi, parodo realų, o ne įsivaizduojamą asmenybės požiūrį. Juk vienas dalykas, kada mokinys raštu ar žodžiu atsako į klausimą, kiek jis vertina mokslą, žinias, kitas — kada jam pateikiama, pavyzdžiui, tokia kolizinė situacija. Įsivaizduok, jog tu jau baigei 8 klases ir tau reikia apsispręsti, ką toliau veiksi. Tėvai leidžia pasirinkti: a) toliau mokyti IX klasėje (bet ar pakaks valios, pasiryžimo, gabumų...), b) stoti į technikumą, profetchninę mokyklą (pagalvok, ar būsi patenkintas gyvenime, įsigijęs šaltkalvio, miškininko ir pan. profesiją), c) eiti dirbti (bet tokiu atveju liksi su aštuonmečiu išsilavinimu ir t. t. ir t. t.). Pasvarstyk ir nurodyk, kaip tu pasielgtum tokioje situacijoje.

Pirmuoju atveju, sakysime, anketinėje apklausoje, mokinys gali (pavyzdžių iliustravimui tikrai netrūks) tvirtinti, jog reikia baigti vidurinę mokyklą, jog žinios gyvenime — labai svarbu, jog šiandieną visiems būtina gerai mokytis, bet, visa tai nurodęs, pats neretai... sieks įsidarbinti gamyloje, kolūkyje. Žinoma, negalima kategoriškai tvirtinti, jog paauglys, kolizinėje situacijoje nurodęs pozityvų reagavimo variantą, visada taip pasielgs ir gyvenime, tikro-

²⁰ А. Кыверялг. Вопросы методики педагогических исследований, часть 2, Таллин, 1971, с. 193.

vėje. Tačiau tokiu atveju eksperimentatorius gali (jei ne visais, tai bent dauguma atvejų) patikrinti konkrečios kolizinės situacijos informatyvumo laipsnį ir prireikus koreguoti tiek pačią tyrimo metodiką, tiek ir vertinimo kriterijus. Šios galimybės, naudojantis įprastais tyrimo metodais, nematome.

Vadovaudamiesi aptarta teorine koncepcija, požiūriui nustatyti sudarėme ir pateikėme mokiniams 14 klausimų, turėdami tikslą netiesioginiu būdu atskleisti paauglių požiūrį į mokymąsi. Kiekvienas klausimas — savotiška kolizija, reikalaujanti iš eksperimentuojamojo konkretaus atsako: kaip tu pasielgtum (norėtum tokios įvykių eigos) nusakytoje situacijoje, kuriai nuomonei pritari ir t. t. Siekdami sumažinti atsakymų heterogeniškumą, kartu nurodėme tris reagavimo variantus, parinktus taip, jog kiekvienas jų rodytų skirtingą — aukštą, vidutinį ar žemą — požiūrio į mokymąsi lygį.

Štai keletas pateiktųjų klausimų:

Ryt tave šauks atsakinėti. Jau pradėjai mokytis, bet atėjo geriausias draugas kvieisti tavęs į gimimo dieną. Kaip pasielgtum? (Eičiau, — tegu rašo dvejetą; neičiau; eičiau, galvodamas kaip nors išsiskuti.)

Kokią knygą pirktum už savo paties uždirbtus pinigus — įdomią pasiskaityti ar naudingą mokymuisi? (Naudingą mokymuisi; gerokai pagalvočiau; įdomią pasiskaityti.)

Tu sužinojai, kad atsakinėti mokytojas kvies tave tik po dešimties dienų. Kiek dienų tu šio dalyko nesimokytum? (Mokyčiausi visą laiką; mokyčiausi paskutines 3—4 dienas; mokyčiausi tik paskutinę dieną.)

Kai paaugliai nurodė savo atsakymus, buvo vėl grįžtama prie kiekvieno iš jų ir liepiama raštu paaiškinti, kodėl jis taip pasielgtų, norėtų, kad būtų ir pan. Tokia eksperimento vykdymo metodika mums padėjo nustatyti, analizuoti paauglių poelgių motyvus, iš kitos pusės — mokiniai negalėjo keisti savo

atsakymų į klausimą (kontroliniai eksperimentai parodė, jog mokiniai dažnai atsisako pirmąjį pasirinkimo, kai reikia paaiškinti savo motyvus, kodėl jis vienaip ar kitaip pasielgtų).

Siekiant gauti objektyvią informaciją, stengtasi maksimaliai suvienodinti eksperimento vykdymo sąlygas: naudotas griežtai tapatus instruktažas (prieš pabraukiant pasirinktą atsakymą — reagavimo variantą, — žodžiu buvo apibūdinta keliama situacija, atkreiptas dėmesys į galimus situacinius motyvus), apklausa pravedta per trumpą laikotarpį ir pan.

Paauglių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenys buvo apdoroti skaičiavimo mašina. Klausimų-kolizinių situacijų validumui nustatyti panaudotas žinomas B. Bitino psichodiagnostinės skalės matematinio įvertinimo algoritmas²¹. Išanalizavę mašinos gautus rezultatus, gavome tiksliai apibrėžtą kiekvienos mokiniams pateiktos kolizinės situacijos „svorį“ — jos informatyvumo koeficientą. Pagal galutinius duomenis, atsižvelgdami į požiūrio į mokymąsi lygį, visus tiriamuosius sugrupavome į intervalinę skalę. Toliau, remdamiesi šios skalės ypatybe — galimumu atlikinėti aritmetines operacijas su skaitiniais dydžiais, gautais, tiriamą savybę matuojant intervaline skale, — visus eksperimento dalyvius įprastos penkiabalės vertinimo sistemos pagrindu suskirstėme į 5 grupes: a) paaugliai su labai žemu požiūrio į mokymąsi lygiu (I grupė), b) paaugliai su žemu požiūriu (II grupė), c) su vidutiniu (III grupė), d) su aukštu (IV grupė) ir e) paaugliai su labai aukštu požiūrio į mokymąsi lygiu (V grupė). Kadangi tiriamųjų skaičius buvo didelis (2000), kiekvieną grupę dar suskaldėme į dvi dalis, o tai savo ruožtu suteikė papildomų galimy-

²¹ Б. Битинас. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. Вильнюс, 1971, с. 84.

bių stebėti tiriamą reiškinį, geriau atskleisti jo savybes.

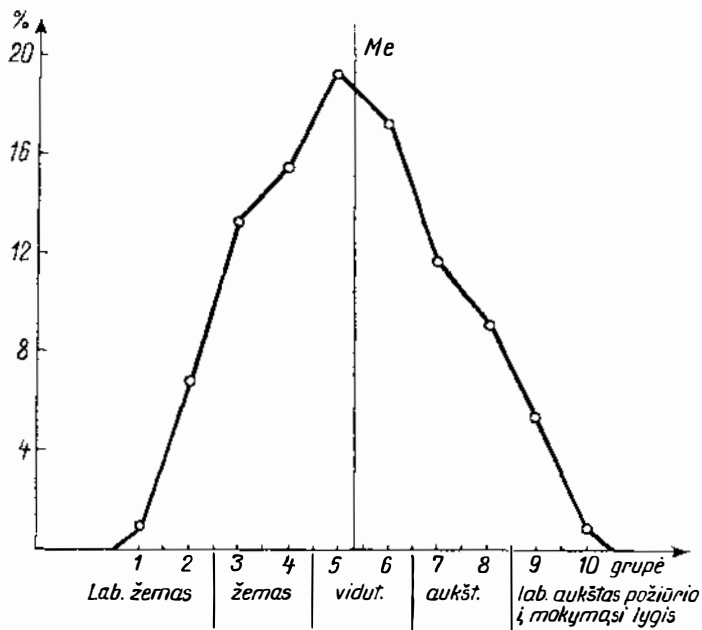
V—VIII kl. mokinių diferenciaciją pagal požiūrį į mokymąsi matome 1 grafike.

Pasinaudoję formulėmis²² $\bar{X} = \frac{\sum x_i m_i}{\sum m_i}$;

$$\sigma = \sqrt{\frac{(x \dots x^2)}{n}}, \text{ nustatome požiūrio į}$$

Norėdami nustatyti, kuriai paauglių daliai būdingas aukštas (labai aukštas), vidutiniškas ar žemas (labai žemas) požiūris į mokymąsi lygis, paskaičiuokime visų 10-ies skalės grupių procentinius dažnumus (primename: 1 grupė — pats žemiausias..., 10 — pats aukščiausias (pozityviausias) požiūris į mokymąsi lygis).

1 grafikas

V—VIII kl. paauglių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenys

mokymąsi matavimo duomenų aritmetinį vidurkį ir standartinį nukrypimą. Gavome, jog $\bar{X} \approx 5,28$, $\sigma = 1,98$. Kadangi $Mo < \bar{X}$ (žr. 1 grafiką), moda — penktas skalės intervalas, aritmetinis vidurkis — 6-me intervale ($\bar{X} \approx 5,28$), todėl ir gavome kiek asimetrišką duomenų išsidėstymą medianos atžvilgiu — diferencinė dažnumų kreivė pasislinkusi į kairę.

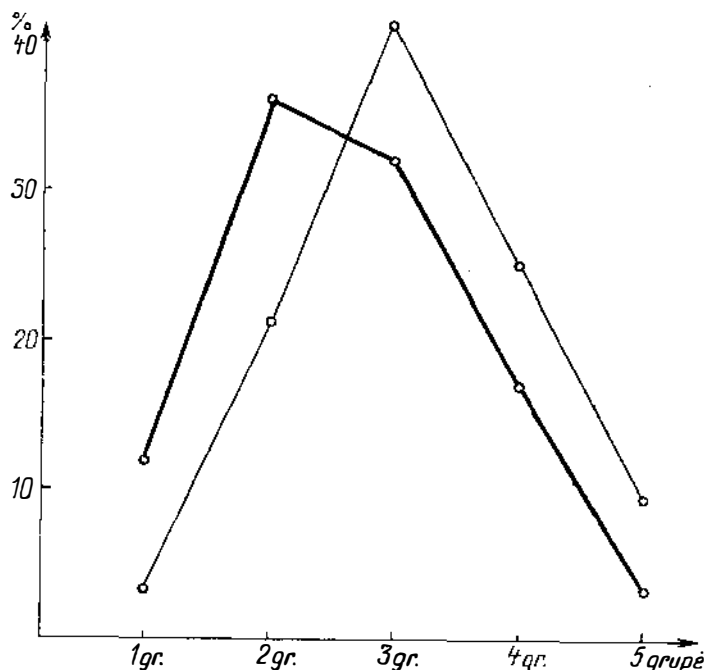
1-me intervale	— 0,95%
2 „ „	— 6,75%
3 „ „	— 13,25%
4 „ „	— 15,35%
5 „ „	— 19,25%
6 „ „	— 17,2%
7 „ „	— 11,75%
8 „ „	— 9,15%
9 „ „	— 5,45%
10 „ „	— 0,9%

²² Л. Б. Ительсон. Математические и кибернетические методы в педагогике. Изд-во «Просвещение», М., 1964, с. 37, 38.

Nustatėme, jog paauglių su ypač neigiamu požiūriu į mokymąsi — 7,7% (1, 2 gr.), su neigiamu — 28,6% (3, 4 gr.), vidutiniu — 36,45% (5, 6 gr.), teigiamu — 20,9% (7, 8 gr.) ir labai teigiamu — 6,35% (9, 10 grupė).

mergaičių (lyginant su berniukais) požiūrio į mokymąsi lygį. Paauglių berniukų su labai žemu požiūrio lygiu — 11,9% (1 gr.), su žemu — 36,0%, vidutiniu — 31,9%, aukštu — 16,8% ir labai aukštu požiūrio į mokymąsi lygiu — 3,4% (5 gr.). Gausiausia antra (paaug-

2 grafikas

Grafinis V—VIII kl. berniukų ir mergaičių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenų pavaizdavimas (skirtingai negu 1 grafike, paaugliai požiūrio atžvilgiu suskirstyti į 5 grupes: — mergaitės, — berniukai)

2

Iš anksto sugrupavę berniukų ir mergaičių požiūrio į mokymąsi matavimų duomenis, galime juos palyginti.

Kaip matome, mūsų matuojamos savybės — požiūrio į mokymąsi — duomenų grafine išraiška (poligonas) beveik sutampa su Gauso-Laplaso normalaus pasiskirstymo dėsnio parametrais.

2 grafike matome daug pozityvesnį

liai su žemu požiūrio į mokymąsi lygiu) grupė — 36,0%.

Skirstydami paauglius tik į tris grupes, — žemas, vidutinis ir aukštas požiūrio lygis, — turėtume tokius duomenis: paauglių berniukų su neigiamu požiūriu į mokymąsi — 47,9%, su vidutiniu — 31,9% ir su teigiamu — 20,2%.

Mergaičių požiūrio į mokymąsi matavimo duomenys pozityvesni. Labai žė-

mas požiūrio lygis — 3,4% paauglių mergaičių, žemas — 21,1%, vidutiniškas — 41,0%, aukštas — 25,0% ir labai aukšto požiūrio į mokymąsi lygis — 9,5% mergaičių. Arba — mergaičių su negatyviu požiūriu — 24,5%, su vidutiniu — 41,0% ir su teigiamu požiūriu į mokymąsi — 34,5%.

Svarbu ne tik konstatuoti realaus požiūrio į mokymąsi lygį, bet nustatyti ir kas jį nulemia, kurie objektyvios tikrovės ar mokymo proceso faktoriai, psichinės paauglių savybės formuoja vienokį ar kitokį požiūrį, kuriomis savybėmis skiriasi berniukų ir mergaičių, kaimo ir miesto mokinių požiūris į mokymąsi. Tai platūs klausimai, reikalaujantys ilgalaikio ir kompleksinio tyrimo. Šiame darbe mes apsiribojome tik vienu šios problemos aspektu — siekėme nustatyti, kuo praktiškai pasireiškia pozityvesnis mergaičių požiūris, kuriomis požiūrio savybėmis berniukai atsilieka nuo mergaičių, kuriomis pralenkia jas. Šie duomenys objektyviau leistų spręsti, kuriais atvejais ir kuria kryptimi tikslinga, ugdant teigiamą požiūrį į mokymąsi, diferencijuoti darbą su mergaitėmis ir berniukais.

Psichologijoje, pedagogikoje visuotina laikomasi nuomonės, jog mokinių požiūrį į mokymąsi iš esmės atskleidžiant jų mokymosi motyvai. L. Božovič darbe „Moksleivių požiūris į mokymąsi kaip psichologinė problema“ nurodo: „Analizuodami moksleivių požiūrio į mokymąsi charakterį (...), mes išsiaiškinome, kad vienas svarbiausių momentų, atskleidžiančių šio požiūrio esmę, yra ta motyvų visuma, kuri apsprendžia moksleivių mokymąsi“²³. Seka išvada — siekiant nustatyti paauglių požiūrį į mokymąsi, pirmiausia būtina tirti jų mokymosi motyvus. Didžiulis skirtumas —

kurie motyvai skatina paauglio mokymosi pastangas: noras žinoti (smalsumas), mokiniškos pareigos suvokimas ar siekimas įtikti tėvams, mokytojams, noras išvengti nemalonumų, bausmių už gautus dvejetus ir pan. Pirmuoju atveju — tipiškas pozityvus (tiesa, kiek supaprastintas), antruoju — negatyvus požiūris į mokymąsi.

Siekdami nustatyti mergaičių ir berniukų mokymosi motyvų skirtynes, atlikome seriją eksperimentų.

Visų pirmiausia, naudodamiesi M. Danilovo pateikta analogiškos informacijos rinkimo metodika²⁴, V—VIII kl. paaugliams davėme iš anksto pagal sudarytą planą parašyti rašinį „Kas man trukdo gerai (labai gerai) mokytis“. M. Danilovo naudotą rašinio planą kiek pakeitėme, papildėme:

1. Kaip tu manai, ar reikia gerai mokytis? Kodėl?

2. Kaip aš mokausi. Kas man trukdo gerai (labai gerai) mokytis visus dalykus.

3. Mano mėgstamiausi dalykai. Kodėl?

4. Kas reikalinga, kad aš mokyčiaus gerai visus dalykus.

Rašinio tikslas — gauti informaciją, atskleidžiančią mokinių požiūrį į mokymąsi, į žinias (I plano klausimas), išsiaiškinti priežastis, trukdančias gerai mokytis (II plano klausimas) bei nustatyti tipiškus mergaičių ir berniukų mokymosi motyvus (I, III, IV plano klausimai).

Rašinių medžiaga, kaip parodė analizė, suteikė pakankamai informacijos, leidžiančios suformuluoti kai kuriuos preliminarinius teiginius. Vertingi pasirodė antras, o ypač trečias plano klausimai. Jau vien iš mėgstamiausių dalykų išskaičiavimo galima daryti kai kurias išvadas apie mokinio mokymosi motyvų

²³ Л. И. Божович. Отношение школьников к учению как психологическая проблема. Известия АПН РСФСР, вып. 36, М., 1951, с. 9.

²⁴ М. А. Данилов. Процесс обучения в советской школе, гос. учеб.-пед. Изд-во Минист. просв. РСФСР. М., 1960, с. 83.

turinį. Dar labiau reikšminga paauglių motyvacija, kodėl jam patinka vienas ar kitas mokomasis dalykas,— patinka todėl, kad tai svarbus dalykas gyvenime, verčia rimtai dirbti, mąstyti, ar todėl mėgstamas, kad galima laisviau praleisti pamokos laiką, nereikia įtemptai galvoti, gera mokytoja ir t. t.

Siekiant suvienodinti sąlygas, galinčias vienaip ar kitaip paveikti mokinių atsakymus, rašiniui praversti mokytojai buvo rengiami, instruktuojami (nuteikti mokinius rašyti tik apie save, nepadėti rašantiesiems savo patarimais, nurodymais ir pan. Pasirašyti pavardę nebuvo reikalaujama).

Tokių rašinių buvo surinkta beveik 3000.

Duomenys, gauti, išnagrinėjus rašinius, buvo jungiami su informacija, surinkta kitais metodais. Visiems tiriamiesiems mokiniams pateikėme klausimą „Kaip tu manai, kodėl mokiniai stengiasi gerai mokytis?“ ir aštuonis galimus atsakymus, atitinkančius tipiškus paauglių mokymosi motyvus:

Nori baigti mokyklą, kad paskui įsigytų patinkamą profesiją.

Zino, kad gali būti pakviesti atsakinėti ir gali gauti dvejetą, bus gėda, reikės aiškintis namuose.

Nori sulaukti gero tėvų, mokytojų įvertinimo, gauti gerų pažymių, nori, kad gerbtų klasės draugai.

O gal mokosi todėl, kad per pamokas sužino daug naujų ir įdomių dalykų?

Gal mokytis verčia sąžinė, kad būtina reikia atlikti užduotį?

Gal todėl, kad nori būti panašus į mėgstamą žmogų, nori sekti jo pavyzdžiu?

O gal todėl, kad nori išaugti išsilavinusiais žmonėmis?

Gal mokosi todėl, kad mokytis liepia tėvai, to reikalauja mokytojai?

Kaip matome, iš mokinio nereikalaujama tiesioginio atsakymo apie jį patį. O tik bendra forma teiraujamasi, kodėl

mokiniai stengiasi gerai mokytis. Tokia klausimo formuluoته paremta psichologijoje žinomu tematinės apercepcijos reiškiniu, jog žmogus, atsakydamas į tokius klausimus, iš esmės (dažnai ir pats to nesuvokdamas, nepastebėdamas, atskleidžia savo mintis, savo paties norus, tikslus ir pan.).

Tiriamiesiems mokiniams buvo keliamas uždavinys — įsigilinti į klausimą bei duotus aštuonis atsakymus, išrinkti iš jų patį svarbiausią ir prieš jį parašyti skaičių „1“. Po to iš likusių septynių vėl išrinkti patį svarbiausią — jį nurodyti skaičiumi „2“. Iš likusių šešių išrinkti svarbiausią ir pažymėti skaičiumi „3“ ir t. t. Iš karto buvo planuota tokiu būdu „surikiuoti“ į ranginę skalę visus aštuonis atsakymus (mokymosi motyvus). Tačiau darbo eiga parodė šio proceso beperspektyviškumą. Pasirodo, jog didelei mokinių daliai, ypač žemesnėse klasėse, reikšmingi buvo tik 3—4 mokymosi motyvai. Žinoma, mokiniai mielai „surikiuoja“ ir visus aštuonis, bet tai ne daugiau, kaip įdomus žaidimas. . . Todėl mokiniams buvo liepta nurodyti tiek atsakymų-priežasčių, kiek jie rado reikšmingų, bet ne mažiau kaip tris.

Atlikę reikalingus skaičiavimus, nustatėme, jog mūsų mokyklų V—VIII kl. paaugliai mokosi, veikiami šių mokymosi motyvų (motyvai surašyti jų reikšmingumo mažėjimo eile):

1. **Ateities motyvas** — noras įsigyti tam tikrą profesiją, įgyti galimybę mokytis technikumė, aukštojoje mokykloje, išaugti išsilavinusiu žmogumi, naudingu savo tarybinei Tėvynei ir pan.

2. **Prestižo motyvas** — geru mokymusi siekiama užimti tam tikrą vietą klasės, mokyklos kolektyve, šeimoje, tarp artimųjų.

3. **Žinių įdomumo (smalsumo) motyvas** — mokomasi, nes įdomiai, patraukliai dėstoma, atskleidžiamas naujas, dar nepatirtas pasaulis, o įgytos žinios pasirodo svarbios praktikoje. Įveikus sun-

kią užduotį, jaučiamas pasitenkinimas ir pan.

4. **Pareigos motyvas.** Tai asmenybės vietos gyvenime, visuomenėje suvokimas, pasirengimas vykdyti visuotinai priimtas moralines taisykles, pasiruošimas panaudoti reikalingas jėgas sunkumams įveikti.

5. **Mėgstamo, gerbiamo žmogaus įtakos motyvas** — paauglystėje neretai mokymąsi skatina noras būti panašiam į mylimą, gerbiamą žmogų.

6. **Prievartos motyvas** — mokomasi, siekiant išvengti galimų nemalonumų.

Motyvų reikšmė mokymuisi nevienoda. Reikšmingiausi, labiausiai skatiną mokymosi veiklą yra pirmieji trys — ateities, prestižo ir žinių įdomumo (smalsumo) motyvai. Toliau pateikiama diagrama akivaizdžiai rodo, kurie mokymosi motyvai būdingesni mergaitėms, kurie berniukams.

Diagrama atskleidžia, paaiškina kai kurias esmines paauglių mokymosi motyvų savybes.

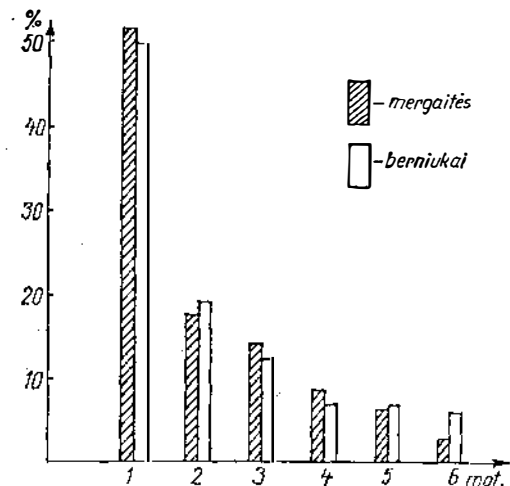
V—VIII kl. mergaičių, lyginant su paaugliais berniukais, ateities (1), žinių įdomumo (3), pareigos (4) mokymosi motyvai stipresni. Berniukai mokosi, labiau negatyvių — prievartos (6) bei prestižo (2) — motyvų skatinami. Gerbiamo žmogaus įtakos motyvas (5), kaip matome, beveik vienodai veikia tiek mergaičių, tiek berniukų mokymąsi.

Mokymosi motyvų rangavimo duomenys ne tik patvirtina klausimų-kolizijų metodika gautus rezultatus — aukštesnį V—VIII kl. mergaičių, lyginant su paaugliais berniukais, požiūrio į mokymąsi lygį, bet ir paaiškina, kas jį nulemia: tai gilesnis mokiniškos pareigos suvokimas, didesnis domėjimasis mokomaisiais dalykais bei savo ateities perspektyva (atitinkamai 4, 3 ir 1 mokymosi motyvai).

Be to, didelė dalis paauglių ateities motyvą savo atsakymuose nurodė kaip svarbiausią jėgą, skatinančią mokytis. Tačiau reikia nepamiršti, jog šiam mo-

tyvui tapti svarbiausiu padėjo bendras aplinkos ir auklėjimo poveikis. Juk šeimoje, mokykloje nuolat girdimi teiginiai, jog gerai mokytis turime todėl, kad išaugtume išsilavinusiais žmonėmis, būtume naudingi savo kraštui, įgytume profesiją. Realus ateities motyvo povei-

Diagrama

V—VIII kl. mergaičių ir berniukų mokymosi motyvų lyginimo duomenys

kis mokymosi pastangoms, ypač žemesnėse klasėse, mūsų nuomone, yra daug mažesnis, negu patys mokiniai mano. Ir priešingai, nors patys mokiniai to ir nenori pripažinti, gerokai didesnę įtaką mokymuisi turi prievartos motyvas, kuris atskirais atvejais tampa dominuojančia mokymosi jėga, varikliu.

Mažas pareigos motyvo „svoris“ iš dalies patvirtina dažną mokyklinės praktikos teiginį, jog tam tikra paauglių dalis neįaučia vidinės pareigos rimtai, sistemingai dirbti.

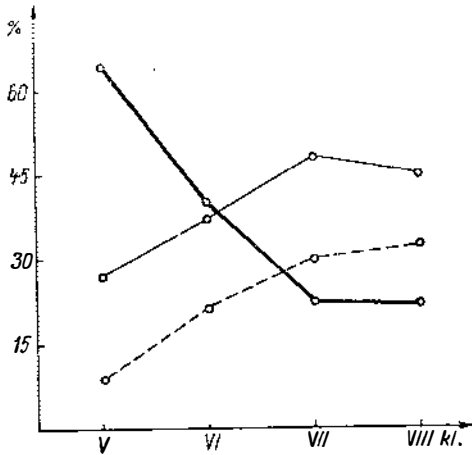
3

Nustatėme bendrą paauglių požiūrio į mokymąsi lygį, gretiname mergaičių ir berniukų požiūrio matavimo duomenis. Trečias mūsų darbo tikslas — konstatuo-

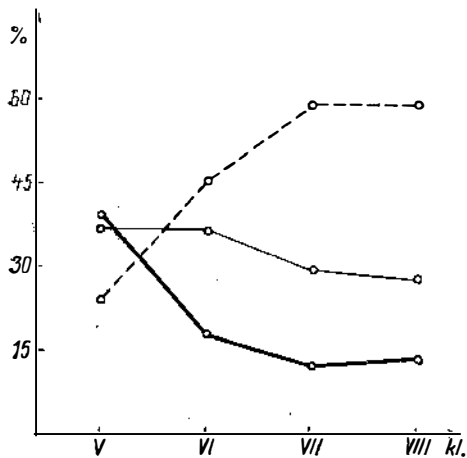
ti bendrąsias V—VIII kl. mokinių (mergaičių ir berniukų) požiūrio į mokymąsi kitimo tendencijas, paaugliams pereinant iš klasės į klasę.

Sie duomenys pateikiami 3 ir 4 grafikuose.

3 grafikas

4 grafikas

Mergaičių (3 grafikas) ir berniukų (4 grafikas) požiūrio į mokymąsi dinamika V—VIII klasėse: — aukštas (labai aukštas), — vidutiniškas, - - - žemas (labai žemas) požiūrio į mokymąsi lygis

Tiek mergaičių, tiek berniukų beįdros požiūrio į mokymąsi kitimo tendencijos iš esmės sutampa. VI—VII klasėse (lyginant su V klase) ryškiai mažėja mokinių su pozitviu požiūriu į mokymąsi. Pavyzdžiui, V klasėse su teigiamu požiūriu į mokymąsi nustatyta 64,5% mergaičių ir 39,1% berniukų, VI klasėse šie skaičiai sumažėja atitinkamai iki 40,0% ir 18,6%, o VII — net iki 22,6% ir 12,1%. Tiesa, VIII klasėse mokinių su aukštu požiūriu į mokymąsi lygiu skaičius mažai besikeičia — mergaičių tik nežymiai sumažėja (nuo 22,6% iki 22,2%), berniukų šiek tiek padidėja (nuo 12,1% iki 13,5%). Logiška, jog tokiu atveju mokinių, kuriems būdingas negatyvus požiūris į mokymąsi, iš klasės į klasę daugėja. V klasėse tik 8,5% mergaičių ir 24,0% berniukų į mokymąsi žiūri neigiamai, VI klasėse tokių atitinkamai jau 22,5% ir 45,1%, VII — 28,9% ir 58,7%, o VIII — 32,5% ir 59,0%.

Mergaičių ir berniukų skaičius vidutinio požiūrio intervaluose kinta skirtingai. Mergaičių su vidutiniu požiūriu į mokymąsi (išskyrus VIII klases) daugėja (V kl.—27,0%, VI kl.—37,5%, VII kl.—48,5%, VIII kl.—45,3%), o berniukų, tiesa, nežymiai šiuose intervaluose mažėja (V kl.—36,9%, VI kl.—36,3%, VII kl.—29,2%, VIII kl.—27,5%).

Taigi tiek mergaičių, tiek berniukų požiūrio į mokymąsi lygis iš klasės į klasę žemėja. Šis procesas VIII klasėse kiek stabilizuojasi: VII ir VIII klasėse paauglių požiūrio matavimo duomenys praktiškai mažai tesiskiria. Negalima nepastebėti ir kito dėsningo: visose tirtose klasėse berniukų požiūris (išskyrus tik V klasių vidutinio požiūrio grupę) negatyvesnis, mergaičių — pozityvesnis.

ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЯ ОТНОШЕНИЯ К УЧЕБЕ МАЛЬЧИКОВ И ДЕВОЧЕК V—VIII КЛАССОВ

И. ЛАУЖИКАС, А. ЮШКА

Резюме

Формирование положительного отношения к учебе — одна из основных задач современной школы. Но так как любая целенаправленная педагогическая работа по воспитанию позитивного отношения прежде всего должна опираться на результаты измерения фактического отношения к учебе, в статье авторы представляют данные серии экспериментов измере-

ния реального отношения учащихся 5—8 классов, выделяют и сравнивают различия в уровнях отношения у девочек и мальчиков, подмечают некоторые общие тенденции его изменения при переходе подростков из класса в класс.

В статье обосновывается методика определения отношения к учебе при помощи коллизийных ситуаций.

PECULIARITIES OF THE ATTITUDE OF 5th—8th FORM SCHOOL GIRLS AND BOYS TOWARDS LEARNING AND TENDENCIES OF CHANGE OF ATTITUDE

J. LAUZIKAS, A. JUŠKA

Summary

The development of a positive attitude towards learning is one of the principal aims of the present-day school. Bearing in mind that any purposeful pedagogical activity in developing the positive attitude must be based on the results of measuring the actual attitude towards learning the authors present in their article data of a series of experiments made with the purpose of measuring the actual (real) attitude of our

schoolchildren (pupils of 5th to 8th forms). They stress and compare the difference in the attitude level between boys and girls, indicate some general tendencies of its changeability as pupils go from class to class.

In the article the authors also ground the way of determining one's attitude towards learning with the help of collisional situations.